

Kolonizácia východného Gemera na valašskom práve vo svetle súčasnej a historickej toponymie

GABRIEL ROŽAI

Rožai, Gabriel: Colonization of the East Gemer Region under Wallachian Law in the Context of Current and Historical Toponymy

In the article, we focus our attention on the issue of the settlement of the East Gemer Region under Wallachian Law in the 15th to 17th century through the scope of local toponymy. Our goal is to elucidate the ethnic, lingual and economic specificities of this type of settlement in the given area through the use of lingual and extra-lingual characterizations of the local toponyms. The area is made up of six villages in the north part of the Slanská dolina Valley (Rejdová, Vyšná Slaná, Hanková, Vlachovo, Gočovo, Nižná Slaná) and the village of Pača, located northeast of Rožňava. We analyze both current and historical toponymy. Before our analysis, we present a brief overview of the previous research of the issues of the colonization of the Gemer Region under Wallachian Law and a short description of the evolution of this process, as well as its typical characteristics. The conclusions of our research may also be useful as a comparative material used in the research of other Carpathian areas which were marked by colonization under Wallachian Law.

Key words *Settlement; Wallachian Law; Onomastics; Toponyms; East Gemer*

Contact *Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici; gabriel.rozai@umb.sk*

Terénne názvy existujúce v regionálne ohraničenom geografickom priestore sú ako jeden z produktov ľudskej kultúry prirodzene spojené s miestnym spoločenstvom a s jeho spoločensko-komunikačnými potrebami. Kontakt spoločnosti s krajinou, ktorá predstavuje jeden z elementárnych prvkov jej existencie, prebieha nielen v priestore, ale aj v čase. Informačná hodnota uložená v jazykovej a mimojazykovej štruktúre terénnych názvov¹

¹ V texte pracujeme s vybranými onomastickými termínmi: *toponymia* – súbor *toponým*, vlastných mien neživých prírodných objektov a javov, resp. tých človekom vytvorených objektov, ktoré sú v krajine pevne fixované (v štúdiu upriamujeme pozornosť na analýzu miestnych terénnych názvov); *terénny názov* – (v autorskej koncepcii) podkategória toponým zahŕňajúca *oronýmá* (vlastné mená tvarov vertikálnej členitosti, napr. vrchov, údolí, sediel), *hydrónymá* (vodné názvy), *hodónymá* (vlastné mená dopravných ciest), *chotárne názvy*, *speleonýmá* (vlastné mená jaskýň) a názvy iných jednotlivých neživých objektov, ako aj vlastné mená miestnych častí obcí (v štúdiu ide o názvy objektov, ktoré sa vplyvom územného rastu obcí stali súčasťou ich intravilánu; prítomnosť tejto ojkonymickej subkategórie vedie k uprednostneniu domáceho termínu *terénny názov* pred termínom *anojkonymum*, teda vlastným menom nesídelných geografických objektov); *ojkonymum* – vlastné meno sídelného geografického objektu (napr. *Vlachovo*); *antroponymia* – súbor *antroponým*, t. j. vlastných mien ľudí; *etnonymum* – vlastné meno kmeňa, národa a pod.; *transonymizácia* – prechod vlastného mena z jednej onymickej triedy

nás oboznamuje s kultúrne-hospodárskym a jazykovým vývojom lokálneho spoločenstva, s formou a premenami jeho kontaktov s obklopujúcim prostredím.

Geomorfologický a prírodný potenciál východného Gemera, ako aj poloha gemerského regiónu v rámci bývalého Uhorska iniciovali v rámci historického vývinu územia príchod etnicky, jazykovo a hospodársky rôznorodého obyvateľstva. Prvé písomné správy o osídlení opisovanej oblasti pochádzajú z druhej polovice 13. storočia, teda z obdobia po tatárskom plienení v rokoch 1241–1242. V tomto období bola oblasť osídľovaná nemeckými bankskými kolonistami. Ich prítomnosť sa spomína v stredisku bankského podnikania severovýchodného Gemera – v Dobšinej.² Môžeme však predpokladať, že bankská činnosť v tejto časti Gemera je staršieho dáta a siaha do prvých storočí nášho letopočtu.³ Okrem nemeckého a slovenského (slovanského)⁴ osídlenia rozšírili rady miestneho obyvateľstva aj príslušníci maďarského etnika, ktoré kompaktnejšie osídľilo najmä územie severne od Plešivca a Rožňavskú kotlinu, a to pravdepodobne v priebehu 13. storočia, na čo podľa Jána Stanislava⁵ poukazujú okrem listinných materiálov aj vybrané jazykové javy dochované v miestnej toponymii.

O dve storočia neskôr začínajú v oblasti Gemera zohrávať významnú úlohu aj kultúrne a hospodárske styky s etnicky rôznorodým valašským žvlom, ktorého prítomnosť podmieňovali vhodné prírodné podmienky na rozvoj salašníctva. Počiatková fáza kolonizácie na valašskom práve sa spája predovšetkým s územím rumunského Valašska a Sedmohradska. Spočiatku sa na nej zúčastňovali etnickí Valasi – obyvateľstvo (východo)románskeho pôvodu, ktoré pri migrácii na sever a severozápad šírilo chov odolnejšieho druhu ovce, nazývaného „valaška“, a osobitný právny systém (*ius valahicum*⁶, *ius*

do druhej, napr. hydronymum *Kokava* → toponymum *Kokava*. SVOBODA, Jan a kol.: Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. *Zpravodaj Mistopisné komise* (ďalej ZMK) 14, 1973, č. 1, s. 31–69; IMRICOVÁ, Mária: Transonymizácia ako lexikálny jav. In: BALLEKOVÁ, Katarína – MÚCSKOVÁ, Gabriela – KRÁLIK, Lubor (eds.): *Jazykovedné štúdie, XXXII: Prírodný vývin jazyka a jazykové kontakty*. Bratislava 2015, s. 276; VALENTOVÁ, Iveta: Transonymizácia – jeden zo spôsobov rozširovania propriálnej lexiky. *Slovenská reč* 77, 2012, č. 5–6, s. 325; KRŠKO, Jaromír: Niekoľko poznámok k termínom anojkonymum a terénny názov. *Slovenská reč* 74, 2009, č. 6, s. 357–362.

² Danú skutočnosť potvrdzuje aj listina kráľa Ladislava IV. dobšinskému hlavnému županovi Hekkulovi z roku 1284, ktorá poukazuje na usídlenie sa Nemcov a používanie nemeckého práva. Samotná Dobšiná vznikla pravdepodobne z menších baníckych osád okolo roku 1326. HORVÁTHOVÁ, Margaréta: *Nemci na Slovensku: Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*. Dunajská Streda 2002, s. 43.

³ FRÁK, Gustáv: Štyristo rokov železiarskej výroby v hornom toku Slanej. *Vlastivedné štúdie Gemera* 8, 1990, s. 61.

⁴ Jeho prítomnosť v 13. storočí v užšom povodí Slanej naznačuje napríklad prvá dochovaná podoba názvu banskej obce Rudná pri Rožňave z roku 1291 – *Rodna* (STANISLAV, Ján: *Slovenský juh v stredoveku*, I. Martin 1948, s. 474), resp. názov toku *Pacha* (1291), utvorený zo slovanského osobného mena *Pak* (ŠMILAUER, Vladimír: *Vodopis starého Slovenska*. Praha a Bratislava 1932, s. 378), resp. z apelatíva *pača* „miesto zahaľované tieňom, priestor často bez slnečného svetla“, od koreňa *pač-* z praslovanského *pakja* (KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest. *Kultúra slova* 48, 2014, č. 3, s. 149), pri ktorom sa neskôr sformovala obec Pača.

⁵ STANISLAV, J.: *Slovenský juh*, s. 474–475.

⁶ *Ius valahicum* alebo *valašské právo* bolo pôvodne „rumunským zákonom“ predstavujúcim všeobecnú sociálno-ekonomickú i politickú formu organizácie rumunskej spoločnosti v jej počiatkoch a založeným na starom zvykovom nepísanom práve. Súvisel s pravidlami (právnymi inštitúciami, „zákonmi“, formami súdu,

valachale).⁷ Postupujúc karpatskými pohoriami cez Bukovinu a Halič smerom na územie Slovenska rozširovali rady etnických Valachov obyvatelia domáceho pôvodu (Rusíni, Ukrajinci, Poliáci, na našom území aj Slováci), postupne si osvojujúci spôsob valašského hospodárenia, vplyvom čoho dochádzalo k stieraniu pôvodného, výhradne etnicko-regionálneho obsahu termínu *Valach* a k preferovaniu jeho hospodársko-sociálneho významu – *valach* ako pastier/chovateľ oviec.⁸ Podľa Petra Ratkoša⁹ sa na území Slovenska v dokladoch zo 14.–16. storočia termín *Valachi* (pomadařčene *Olahi*) používal na označenie: a) východorománskeho (prevažne rumunského) obyvateľstva, vyznávajúceho východnú formu kresťanstva, b) obyvateľstva rumunského Valaška, c) sedliakov žijúcich na valašskom práve, resp. chovajúcich valašský dobytok, d) pastierov hôlnych oviec (ovčiarov, tak napríklad vo Zvolenskej stolici; v Gemeri ich nazývajú *juhási*).

Valasi komunikujúci východoslovenskými dialektmi a vyznávajúci východnú formu kresťanstva prenikajú zo Zakarpatskej Ukrajiny od 14. storočia aj na východné Slovensko. Prvá hodnoverná informácia o prítomnosti valašského elementu na území Slovenska sa spája s obcou Koromľa na severozápade bývalej Užskej stolice a pochádza z roku 1337.¹⁰ V Šariši sa spomínajú Valasi („Rutheni“) okolo polovice 14. storočia a koncom tohto storočia sa dostávajú aj na Spiš, hoci trvalejší osadníci na valašskom práve sú tu písomne doložení až z konca 15. storočia.¹¹ Na území Gemera sa Valasi prvýkrát uvádzajú v roku 1426, a to v lesoch v blízkosti Štítnika (konkrétnejšie v katastri zaniknutej osady Irmeš, kde bola neskôr založená obec Hanková).¹² Bálint Ila sa na základe prvého známeho dokladu domnieva, že Valasi začali prichádzať do severovýchodnej časti Gemera už začiatkom 15. storočia, a to zo susedného Spiša, kam prenikli z územia Poľska a Haliče.¹³ Autor zároveň dopĺňa, že z etnického hľadiska dominoval medzi Valachmi prichádzajúcimi

trestami a pod.), ktorými sa riadili rumunské roľnícko-pastierske, pastiersko-roľnícke či čisto pastierske obce v ranom stredoveku. EDROIU, Nicolae: Rumunské výskumy ohľadom usádzania sa Valachov v severných Karpatoch. („Ius Valahicum“ / „Волоскои законъ“ / „Valašské právo“). In: MÁRZA, Eva – SYRNÝ, Marek (eds.): *Valašská kolonizácia na Slovensku a slovenská kolonizácia v Rumunsku: Zborník príspevkov z 10. zasadnutia Komisie historikov Slovenska a Rumunska (Banská Bystrica, 25.-27. 2012)*. Banská Bystrica 2014, s. 16–17. *Ius valahicum* v priestore severných Karpát (Poľsko, Uhorsko, Morava) tvorilo „právny systém odvodený zo zvykového práva, ktoré bolo prijaté do politicko-právnej štruktúry feudálneho pôvodu a táto ho ešte nejaký čas tolerovala až do jeho zrušenia, ktoré sa odohralo súčasne s asimilovaním Valachov z daných oblastí“. Tamže, s. 16–17.

⁷ TOMEČEK, Oto: Valasi na území Zvolenskej stolice. In: MÁRZA, Eva – SYRNÝ, Marek (eds.): *Valašská kolonizácia na Slovensku a slovenská kolonizácia v Rumunsku: Zborník príspevkov z 10. zasadnutia Komisie historikov Slovenska a Rumunska (Banská Bystrica, 25.-27. 2012)*. Banská Bystrica 2014, s. 27.

⁸ ZAJONC, Juraj: Vplyv valašskej kolonizácie na tradičnú textilnú kultúru Slovenska. In: MÁRZA, Eva – SYRNÝ, Marek (eds.): *Valašská kolonizácia na Slovensku a slovenská kolonizácia v Rumunsku: Zborník príspevkov z 10. zasadnutia Komisie historikov Slovenska a Rumunska (Banská Bystrica, 25.-27. 2012)*. Banská Bystrica 2014, s. 67; PODOLÁK, Ján: *Tradičné ovčiarstvo na Slovensku*. Bratislava 1982, s. 206; RATKOŠ, Peter: Rozvoj valašského ovčiarstva a jeho prírodné podmienky v 14.–17. storočí. *Nové obzory 26: Spoločenskovedný zborník východného Slovenska*, 1984, s. 131.

⁹ Tamže, s. 131.

¹⁰ Tamže, s. 138.

¹¹ Tamže, s. 138–139.

¹² ILA, Bálint: Die walachische Bevölkerung der Herrschaften Murány, Csetnek und Krasznahorka. *Studia Slavica* 3, 1957, s. 117–118.

¹³ Tamže, s. 119–120.

v danom období na Gemer rusínsky element.¹⁴ Podľa Petra Ratkoša¹⁵ sa v oblasti severného a východného Gemera osídľuje pomerne veľký počet poddaných na valašskom práve, pričom prvou nepriamo doloženou osadou založenou na valašskom práve po roku 1426 je Úhorná, ležiaca na gemersko-spišských hraniciach. V 15. storočí sa spomínajú Valasi aj v severnej časti Slanskej doliny (v citovanom zdroji ide o oblasť pomenovanú ako *Csetneker Wald* „Štítnický les“), predstavujúcej jadro nášho výskumného záujmu, kde sa v roku 1427 uvádza ojkonymum *Oláhpatak* (dnes Vlachovo), odkiaľ pokračovali ďalej na západ do lesov v okolí Muráňa, v ktorých sa v roku 1454 spomína osada *Oláhfalva*.¹⁶ V danom storočí mohla kolonizácia na valašskom práve zasiahnuť aj staršie horehronské obce Vernár, Polomka a Telgárt.¹⁷ Viaceré valašské osady na gemerskom Horehroní a v Gemeri (Šumiac, Závadka, Pohorelá, Rejdová) vznikli v priebehu 16. storočia. Na valašskom práve sa tu v tomto období usádzalo slovenské, rusínske (i litovské) a neskôr aj poľské obyvateľstvo.¹⁸ Poddaní usadení na valašskom práve sa v Gemeri okrem chovu oviec a kôz venovali aj spracovaniu ovčej vlny a pravdepodobne aj práci s drevom a železiarstvu. Pôvodne boli oslobodení od poddanských robôt a, pokiaľ sa hlásili k východnému obradu, aj od cirkevného desiatku. Mali však strážnu a vojenskú povinnosť. Za slobodné užívanie pasienkov odvádzali vrchnosti dávku oviec zvanú „vigesima“, teda dvadsiatok, hoci na muránskom panstve sa do roku 1616 odovzdával päťdesiatok, doložený u sedmohradských Valachov v 13. storočí.¹⁹ Z hľadiska organizačných foriem osadníkov na valašskom práve stáli nad skupinami valašských rodín tzv. šoltýsi s podobnými právomocami ako dediční richtári, na ktorých dozeral (do polovice 17. storočia) spočiatku volený, neskôr panstvom dosadzovaný valašský vojvoda stojaci na čele jednotlivých obvodov panstva²⁰ (na území krásnohorského panstva sídlil valašský vojvoda v Kováčovej).²¹ Nepochybne významná je existencia jediného organizovaného spoločenstva chovateľov oviec na Slovensku „Valaský opasok“, ktoré vzniklo na Gemeri v prvej polovici 17. storočia a fungovalo na území krásnohorského, štítnického i muránskeho panstva.²² Rozvoj kolonizácie na valašskom práve na území Slovenska (vrátane Gemera) sa spája s obdobím od polovice 15. storočia do konca 16. storočia. Jej postupné doznievanie nastáva v prvej polovici 17. storočia a zapríčinené je ekonomickými i demografickými faktormi (nárast poddanského obyvateľstva, nedostatok horských a hôľnych pastvísk na extenzívny chov oviec, postupný prechod k poľnohospodárstvu a k domácejmu chovu dobytky, likvidácia pôvodných valašských výsad a pod.).²³

¹⁴ Tamže, s. 121. V období do prvej polovice 16. storočia pripúšťa menšiu účasť domáceho (slovenského) obyvateľstva na osídľovaní na valašskom práve aj Peter Ratkoš, zároveň však predpokladá, „že asimilácia cudzích infiltrujúcich skupín v starších osadách pokračovala rýchlejšie než v novozaložených“. RATKOŠ, P.: Rozvoj, s. 132–133.

¹⁵ Tamže, s. 139–140.

¹⁶ ILA, B.: Die walachische Bevölkerung, s. 134.

¹⁷ RATKOŠ, P.: Rozvoj, s. 140.

¹⁸ Tamže, s. 140.

¹⁹ Tamže, s. 136, 140; KOLESÁR, Ján: *Rejdová : Monografia obce*. Košice 2013, s. 178; ŠLOSÁR, Ján: *Pača : v roku 650. výročia prvého písomného záznamu o obci*. Pača 1989, s. 6.

²⁰ RATKOŠ, P.: Rozvoj, s. 136–137.

²¹ ILA, B.: Die walachische Bevölkerung, s. 136.

²² RATKOŠ, P.: Rozvoj, s. 140.

²³ Tamže, s. 143.

Problematike kolonizácie Slovenska na valašskom práve venovalo pozornosť viacero historikov a etnológov, napr. Václav Chaloupecký²⁴, Andrej Kavuljak²⁵, Josef Macůrek²⁶, Peter Ratkoš²⁷, Branislav Varsik²⁸, Ján Podolák (najmä v monografii z roku 1982)²⁹, v oblasti Gemera predovšetkým maďarský historik a archivár Bálint Ila³⁰. Okrem historických a etnografických prác reagovala na danú problematiku aj slovenská jazykoveda a onomastika. V onomastike ide najmä o výskumy regionálnej antroponymie a toponymie, pričom mnohé z nich sa viažu práve na územie Gemera. V toponymii si problematiku osídľovania Valachov v Gemeri všimol Jaromír Krško³¹, v gemerskej hydronymii Luba Sičáková³², vo východogemerskej antroponymii Elena Krasnovská³³. Spomenuté autorky (ako aj Bálint Ila) upozorňujú v danom kolonizačnom procese na prítomnosť východoslovanských (rusínskych či ukrajinských) etnických rysov. Luba Sičáková³⁴ zdôvodňuje rusínsky (ukrajinský) charakter obyvateľstva kolonizujúceho severné oblasti Slovenského rudohoria v 15. storočí na základe termínu *Rutheni*, ktorým sa Valasi pomenúvajú v daňových registroch muránskeho panstva z roku 1551, ako aj prostredníctvom etnického a jazykového charakteru osobných mien (typu *Rusnák, Olexa, Ihnadt, Havrilo* a pod.) z obcí Vlachovo, Muránska Zdychava, Pača a vybraných terénnych názvov a hydroným (napr. *Hruň* v katastrálnej mape klenovského chotára, ktorý však miestni obyvatelia nazývajú ako *Grôň; Baláž hjirce* v obci Pača s ukrajinským rusínskym nárečím³⁵ a pod.). Samotný názov *Rutheni* však – rovnako ako termín *Valasi* – nemusí odkazovať výhradne na (východoslovanskú – rusínsku) etnickú príslušnosť obyvateľstva kolonizujúceho Slovensko na valašskom práve, čo naznačuje Peter Ratkoš či Anton

24 CHALOUPECKÝ, Václav: *Valaši na Slovensku*. Praha 1947.

25 KAVULJAK, Andrej: Valasi na Slovensku. In: MRÁZ, Andrej – FLOREK, Pavol – BARTEK, Henrich (eds.): *Sborník na počesť Jozefa Škultétyho*. Martin 1933, s. 336–374.

26 MACŮREK, Josef: K dejinám valašské kolonizácie v Trenčanskej stolici (na pohraničí moravsko-slovenském a těšínsko-slovenském) od konce 15. stoloťi do roku 1618. *Valaško* 3, 1954, s. 6–27; MACŮREK, Josef: *Valaši v západních Karpatech v 15.-18. století: K dějinám osídlení a hospodářsko-společenského vývoje jižního Těšínska, jihozápadního Polska, severozápadního Slovenska a východní Moravy*. Ostrava 1959.

27 RATKOŠ, Peter: Osídlenie Horehronia a hospodársky rozvoj do začiatku 17. storočia. *Slovenský národopis* 13, 1965, č. 2–3, s. 135–171; RATKOŠ, Peter: Problematika kolonizácie na valašskom práve na území Slovenska. *Historické štúdie* 24, 1980, s. 181–224; RATKOŠ, P.: Rozvoj, s. 129–146.

28 VARSIK, Branislav: *Osídlenie Košickej kotliny*, I–II. Bratislava 1964, 1973.

29 PODOLÁK, Ján: *Tradičné ovčiarstvo na Slovensku*. Bratislava 1982.

30 ILA, B.: Die walachische Bevölkerung, s. 113–148.

31 KRŠKO, Jaromír: *Terénne názvy z Muránskej doliny*. Banská Bystrica 2001.

32 SIČÁKOVÁ, Luba: *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej*. Prešov 1996.

33 KRASNOVSKÁ, Elena: Živé mená vo východnom Gemeri. In: BLANÁR, Vincent (ed.): *Zborník materiálov z III. onomastickej konferencie*. Banská Bystrica 1972, s. 103–116; KRASNOVSKÁ, Elena: Inojazyčné prvky v osobných menách východného Gemera. In: BLIČHA, Michal – MAJTÁN, Milan (eds.): *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, roč. 12, zv. 3. Slavistika*. Bratislava 1976, s. 251–253; KRASNOVSKÁ, Elena: Osídlenie východného Gemera vo svetle osobných mien. In: MAJTÁN, Milan (ed.): *X. slovenská onomastická konferencia. Bratislava: 13.–15. 9. 1989. Zborník referátov*. Bratislava 1991, s. 138–146.

34 SIČÁKOVÁ, L.: Hydronymia, s. 11–12.

35 S termínom *ukrajinské rusínske nárečia* sa môžeme stretnúť u Márie Čižmárovej, ktorá ich charakterizuje ako nárečia patriace „do severokarpatskej nárečovej skupiny západoukrajinského dialektu“. ČIŽMÁROVÁ,

Habovštiak.³⁶ S informačnou hodnotou vlastných mien (antroponým, toponým) pri analýze problematiky osídľovania na valašskom práve často pracujú aj autori neonomastických prác, pristupujúc k nim ako k jednému z čiastkových zdrojov pri komplexnom riešení problematiky.³⁷

Z dialektologického hľadiska si vzhľadom na oblasť východného Gemera zasluhuje pozornosť práca Antona Habovštiaka *Vplyv valašskej kolonizácie na stredoslovenské nárečia* z roku 1962. Pre našu štúdiu sú dôležité najmä autorove poznámky o jazykových osobitostiach tohto elementu. Konštatuje, že *Valasi neboli národnosťou s osobitným jazykom, ale pri svojom postupe po oboch stranách karpatských hôr sa (...) počas cesty v stredných Karpatoch ukrajinizovali alebo aj popoľšťovali, podľa toho, cez aké jazykové územie prechádzali*.³⁸ Autor neprehliada fakt, že Valasi prenikali na územie Slovenska postupne, vo väčších i menších skupinách, čo naznačuje ich rozličný pôvod, aj napriek tomu však tvrdí, že *z jazykovej stránky niesli so sebou nárečové prvky, ktoré poukazujú na ukrajinské, poľské, rumunské, ba i maďarské etnikum*.³⁹ V najvýchodnejšej časti Slovenska mala kolonizácia na valašskom práve prevažne ukrajinský etnický (a nepochybne aj jazykový) charakter.⁴⁰ Prechodom cez východné Slovensko sa jazyk Valachov obohacoval o (západoslovenské) jazykové prvky charakteristické pre východoslovenské nárečia. S touto jazykovou výbavou prichádzajú Valasi na stredoslovenské územie, kam prinášajú rôzne elementy východoslovenských nárečí.⁴¹ Okrem nich uvádza Anton Habovštiak aj

Mária: Výskum ukrajinských rusínskych nárečí východného Slovenska so zreteľom na lingvistickú geografiu. In: IMRICHOVÁ, Mária – KESSELOVÁ, Jana (eds.): *Jazyk je zázračný organizmus... Metamorfózy jazyka a jazykovedy: zborník príspevkov venovaných prof. PhDr. Ivorovi Ripkovi, DrSc., emer. prof. PU, pri príležitosti jeho životného jubilea*. Prešov 2013, s. 263. Medzi charakteristické znaky nárečia obce Pača patrí výskyt striednice *u* za *ô*, na základe čoho sa skúmaný dialekt zaraďuje do skupiny *ukajúcich* ukrajinských nárečí (napr. *kuň*, *stul* namiesto *kiň*, *stil* či *kyň*, *dvyr*), kam patria juhospišské enklávy (zahŕňajúce aj pačianske nárečie), ale aj užská podskupina snínskych nárečí. HANUDELOVÁ, Zuzana: Územné členenie ukrajinských nárečí východného Slovenska. *Slavica Slovaca*, 1993, č. 1–2, s. 180. Okrem toho nachádzame v miestnom nárečí konsonantickú zmenu *č > š* (*šo*, *potušok*), ktorá sa nevyskytuje v iných juhospišských enklávach. LATTA, Vasil: *Atlas ukrajinských hovoriv Schidnoji Slovaččyny*. Bratislava 1991, mapa č. 85, 86, 241; vlastný výskum. Zmena *č > š* je typická pre gemerské nárečia, výslovnosť konsonantu *š* v obci Pača je však odlišná od výslovnosti *š* v gemerských obciach, ide totiž o mäkký člen zachovaného mäkkostného páru *š – š*. Štruktúra (prízvučného) vokalizmu nárečia Pače pozostáva z vokálov *i, e, a, o, u*; namiesto vokálu *ei* je v nárečí Pače *i*. LATTA, V.: Atlas, mapa č. 1, 2.

³⁶ Názov *Rutheni* (alebo aj *Ruzeni*) vykladá Mikuláš Štec ako latinizovanú formu slova *Rusyni* (Rusíni), ktorá bola známa už v období Kyjevskej Rusi. ŠTEC, Mikuláš: *Rusíni či Ukrajinci?* Prešov 1992, s. 9. Podľa Antona Habovštiaka sa názvom *Ruthenus* často pomenúvali aj Valasi kolonizujúci slovenské územie, a to napríklad na Orave, v Gemeri a na Spiši. HABOVŠTIAK, Anton: Vplyv valašskej kolonizácie na stredoslovenské nárečia. *Jazykovedný časopis*, 1962, s. 19. Hoci termín *Rutheni* naznačuje súvislosť s rusínskym etnikom, v uhorských historických zdrojoch z 12.–17. storočia môže podľa Petra Ratkoša nadobúdať širšiu sémantiku, a to predovšetkým: 1. príslušníci staroruskej národnosti, žijúci zvlášť na juhozápade Ruska, ktorého obyvateľov pomenovali Slováci pred 20. storočím názvom Rusíni; 2. kresťania východného obradu, Slovácki prezývaní ako „rusnáci“; 3. príslušníci časti strážnej družiny uhorských kráľov od konca 11. storočia, tzv. dverníci; 4. sediaci osadení na valašskom práve. RATKOŠ, P.: Rozvoj, s. 131–132.

³⁷ Tamže, s. 143.

³⁸ HABOVŠTIAK, A.: Vplyv, s. 18–19.

³⁹ Tamže, s. 19.

⁴⁰ PODOLÁK, J.: *Tradičné ovčiarstvo*, s. 206; HABOVŠTIAK, A.: Vplyv, s. 19.

⁴¹ Tamže, s. 19.

ojedinelé zvláštnosti odkazujúce pravdepodobne na ukrajinský a poľský pôvod.⁴² Tieto východoslovenské,⁴³ a v menšom rozsahu aj nedomáce, prvky (napr. rezíduá ukrajinského pôvodu)⁴⁴ nachádza i v severogemerských (východné Horehronie), východogemerských a čiastočne aj v stredogemerských nárečiach. Z hľadiska pôvodného jazykového charakteru tejto kolonizácie vo východogemerskej oblasti je dôležitá aj prítomnosť dialektov východoslovenského typu, ktoré sa zachovali (výlučne) v dvoch valašských obciach ležiacich blízko gemersko-spišských hraníc – v Pači a v Úhornej. Zovšeobecňujúc stav na celej stredoslovenskej nárečovej oblasti Anton Habovštiak⁴⁵ konštatuje obmedzený a nerovnomerný vplyv osídľovania na valašskom práve na stredoslovenské nárečia, determinovaný najmä viacerými kolonizačnými vlnami rôznej intenzity, ako aj smerom príchodu tohto obyvateľstva (východné Slovensko, poľské územie či poľsko-ukrajinská oblasť), pričom v stredoslovenskej oblasti treba brať do úvahy aj významný podiel slovenského obyvateľstva pri šírení salašného chovu oviec (ako cudzieho systému hospodárenia).⁴⁶ Pokiaľ ide o stopy rumunčiny, tie sa uplatnili výhradne v salašníckej terminológii rumunského pôvodu.⁴⁷

Pri analýze východogemerskej toponymie čerpáme materiál zo šiestich obcí ležiacich v severnej časti Slanskej doliny (Rejdová, Vyšná Slaná, Hanková, Vlachovo, Gočovo, Nižná Slaná) a z obce Pača rozprestierajúcej sa na severovýchod od Rožňavy. Obce Rejdová (= R; prvá oficiálna zmienka je z roku 1551; tento údaj uvádzame aj pri ďalších obciach) a Hanková (= H; 1556), ležiace na severozápade skúmanej oblasti, vznikli na valašskom práve. Vznik Hankovej sa datuje do konca 15. storočia. Rejdová vznikla v prvej polovici 16. storočia, avšak ešte v roku 1470 sa v jej chotári spomína prevažne valašská osada Romokovo (Romokwagasa). Obec Gočovo (= G; 1427) vznikla v 14. storočí ako pastierska osada. Časť jej obyvateľstva mala valašské výsady. Vlachovo (= V; 1427), Vyšná Slaná (= VS; 1362) a Nižná Slaná (= NS; 1363) boli založené v 14. storočí ako banské osady. Osadníci na valašskom práve sa v prvých dvoch obciach spomínajú o storočie neskôr, pričom v menšom rozsahu prenikli aj do chotára Nižnej Slanej. Siedmou obcou je Pača (= Pa), ležiaca v doline Krásnohorského potoka, spomínaná už v roku 1338 a vyvíjajúca sa (po príchode kolonistov na valašskom práve) ako valašská obec.⁴⁸ Odras tejto kolonizácie v miestnej toponymii poznávame prostredníctvom súboru neštandardizovaných terénnych názvov získaných terénnym výskumom (a zapísaných v nárečových podobách nadobudnutých

42 Tamže, s. 22–24.

43 Tamže, s. 20.

44 Tieto rezíduá môžeme zaznamenať prakticky v celej pomedznej stredoslovensko-východoslovenskej jazykovej oblasti, to znamená nielen v Gemeri (zvlášť v jeho východnej polovici a pri prameni Hrona), ale aj v oblasti východného Liptova a západného Spiša. Tamže, s. 22–25.

45 Tamže, s. 27.

46 PODOLÁK, J.: Tradičné ovčiarstvo, s. 206.

47 HABOVŠTIK, A.: Vplyv, s. 27.

48 KROPILÁK, Miroslav a kol.: *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*, I–III. Bratislava 1977–1978.

počas výskumu) a názvov vyexcerpovaných z kartografických a bibliografických zdrojov zaznamenávajúcich historickú toponymiu.⁴⁹

Skúmaná toponymia nám umožňujú dokladovať prítomnosť kolonizácie na valašskom práve v regióne prostredníctvom štyroch kategórií terénnych názvov. V prvých troch kategóriách kladíme dôraz na jazykový a etnický charakter danej kolonizácie, zatiaľ čo štvrtá kategória odkazuje najmä na jej hospodárske prejavy.

Terénne názvy utvorené z lexiky karpatskej horskej nomenklatúry

Prvá kategória, interpretovaná predovšetkým cez prizmu jazyka (prítomnosť lexém nedomáceho pôvodu, resp. slovanskej lexiky frekvenčne podmienenej kolonizačným pohybom), zahŕňa názvy tvoriace typickú horskú nomenklatúru, ktorá okrem orientačnej funkcie umožňovala pomenovať zvláštnosti profilu, prípadne zalesnenie horských pozemkov či kvalitu pastvy.⁵⁰ Ide o názvy utvorené z geografických termínov rumunského i slovanského pôvodu typu *kíčera*, *magura*, *grúň*, *príslop/prieslop*, *grapa*, *minčol*, *polana*, *sihla* a pod.

V porovnaní s regionálnou apelatívnou lexikou zahŕňajúcou i lexémy rumunskej (= rum.) proveniencie, šírené osadníkmi na valašskom práve, disponuje miestna toponymia obmedzenejším počtom rum. lexikálnych prvkov. Nachádzame tu predovšetkým terénne názvy utvorené z apelatíva (= apel.) *grúň/grún* (a inak). Pôvod má v rum. nárečovom apel. *gruniu* s významom „kopec, pahorok“.⁵¹ Ide o terénne názvy *Gruň*, *Predni gruň*, *Zadni gruň*, *Hafurou grunik* v Rejdovej, *Grún* vo Vlachove, *Grúň*, *Pod Grúňom* v Gočove a *Do Gruňu* v Hankovej. V chotári Nižnej Slanej zachytávame názov *Gruny* výhradne v historickej toponymii (v roku 1789).⁵² Terénny názov *Cihlina* v katastri Vlachova súvisí s apel. *sihlina* s významom „vlhký pozemok“ alebo „mladý ihličnatý porast“⁵³, ktoré je derivátom apel. *sihla* „vlhké miesto v teréne“⁵⁴, „mladý, slabó vyvinutý ihličnatý porast na lúke“.⁵⁵ Podľa Lubora Králik⁵⁶ môžeme v prípade apel. *sihla* uvažovať o prevzatí z rumunčiny (*sihlă* „mladý hustý les“, a to pravdepodobne zo slovanského **sch-lb* „niečo zoschnuté; (suché) vetvy ap.“), resp. aj o predslovanskom či domácom pôvode tohto slova. S uvedeným apelatívom sa stretávame aj v poľskom, ukrajinskom, ruskom a v českom jazyku (v oblasti

49 Výskum lokálnej toponymie bol z geografického hľadiska obmedzený na vybrané lokality východného Gemera a prebiehal v rokoch 2013–2017. Výsledky výskumu (okrem materiálu z obcí Pača a Hanková) boli v súhrnnej podobe predstavené v monografii zameranej na toponymiu Rejdovej a Vyšnej Slanej (ROŽAI, Gabriel: *Terénne názvy hornogemerských obcí Rejdová a Vyšná Slaná*. Rožňava 2017) a v dizertačnej práci analyzujúcej terénne názvy Vlachova, Gočova a Nižnej Slanej, obhájenej v roku 2017 (ROŽAI, Gabriel: *Toponymia severnej časti Slanskej doliny v kontexte etnokultúrnych vzťahov*. Dizertačná práca. Banská Bystrica 2017).

50 ŠTIKA, Jaroslav: Rozšírení a intenzita karpatské kultúry na Moravě a ve Slezsku. In: WOITSCH, Jiří – BAHENSKÝ, František (eds.): *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska*, IV. Praha 2004, s. 78.

51 KRÁLIK, Lubor: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava 2015, s. 186.

52 ILA, Bálint: *Gömör megye*, II. Budapest 1944, s. 48.

53 PECIAR, Štefan a kol.: *Slovník slovenského jazyka*, IV. Bratislava 1964, s. 77.

54 MAJTÁN, Milan a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka*, V. Bratislava 2000, s. 252.

55 PECIAR, Š. a kol.: *Slovník slovenského jazyka*, IV, s. 77.

56 KRÁLIK, L.: *Stručný etymologický slovník*, s. 530.

Valaška *silha* „les“ či *sihla* „vlhká louka nevhodná pro pasení, mokřina na poli“).⁵⁷ Apel *sihla* (a inak) teda prekračuje územie Karpát, avšak so sémantikou „les, mladý hustý les, ihličnatý porast“ sa podľa analyzovaných zdrojov stretávame iba v karpatskom geograficko-jazykovom priestore.

Medzi termínmi karpatskej horskej nomenklatúry nachádzame aj názvy utvorené z apelatív slovanského (ojedinele aj výlučne ukrajinského) pôvodu, ktorých frekvenciu na našom území podnietila práve valašská kolonizácia. Ide o názvy, ktoré sa vzťahovali na geograficky vyššie položené objekty využívané Valachmi na hospodárske účely.⁵⁸ V Rejdovej nachádzame terénne názvy *Pr̄ieslop* a *Pot Pr̄ieslop*, ktoré sa utvorili z apel. *pr̄ieslop*, *pr̄islop* s významom „plytké vysokohorské sedlo“⁵⁹, etymologicky zrejme súvisiace s nárečovým *slop* „jama na ceste (po daždi plná vody)“, resp. *slap* „vlna“, „jama/priehľbeň v kamennom riečisku, kam zvsoka padá voda“.⁶⁰ Terénne názvy utvorené z geografického termínu *pr̄islop* (a inak) nachádzame aj v „karpatoruských“⁶¹ obciach⁶², v bulharskej, rumunskej a českej (najmä moravsko-sliezskej) toponymii⁶³, v Macedónsku, v juhovýchodnom Poľsku⁶⁴ a v súvislosti s koreňom *slop*- aj v toponymii Slovinska a lužickosrbskej oblasti.⁶⁵

Slovanského apelatívneho pôvodu sú aj terénne názvy *Polanki* (R, H), *Višne Polanki* (H), *Polánka*, *Nat Polánkou* (VI), *Polañ* a *Vejr 'x Polañi* (Pa), ktoré sa utvorili z apel. *polana* (praslovansky **poljana*) s významom „horská lúka, lúka v lese“.⁶⁶ Porovnajme české apel. *polana* „náhorná paseka, lúka alebo pole, náhorná planina“;⁶⁷ ukrajinské *polana* „rozľahlé pole, rúbanisko, lúka“.⁶⁸ S terénnymi názvami typu *Polana* (a inak) sa môžeme stretnúť takmer v celom slovanskom jazykovom priestore, pričom podľa Vladimíra Šmilauera⁶⁹ sa

57 MELNYČUK, Olexandr Savyč a kol.: *Etymologičnyj slovnyk ukrajinskoji movy*, 5. Kyjiv 2006, s. 225; MACHEK, Václav: *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1971, s. 542–543; KAZMÍŘ, Silvestr: *Slovník valašského nářečí*. Vsetín 2001, s. 318.

58 HABOVŠTIAK, Anton: *Oravské chotárne názvy*. Banská Bystrica 1970, s. 27; KRŠKO, J.: Terénne názvy, s. 55.

59 KRÁLÍK, L.: Stručný etymologický slovník, s. 474. Vlado Uhlár pripisuje názvom typu *Pr̄islop* sémantiku „vrch nad sľopom (sedlom, úžľabinou)“. Ich využitie pri pomenúvaní úžľabin/sediel medzi vrchmi hodnotí ako spätné (metonymické) posúvanie významu. UHLÁR, Vlado: *Pr̄islop*, *slop*, *prieval*, *priehyba*. *Slovenská reč* 45, 1980, č. 4, s. 217–218.

60 KRÁLÍK, L.: Stručný etymologický slovník, s. 474; UHLÁR, V.: *Pr̄islop*, s. 215; GRIGORIAN, In: MURZAJEV, Eduard Makarovič: *Slovar narodnyh geografičeskich terminov*. Moskva 1984, s. 460.

61 Týmto termínom pomenúva Aleksej Petrov obce bývalých uhorských stolíc v oblasti Podkarpatskej Rusi – ako súčasť rozsiahlejšieho „karpatoruského“ územia –, t. j. Marmarošskej, Ugočskej, Berežskej a čiastočne Užskej župy (ktoré v súčasnosti ležia na území Ukrajiny, čiastočne Maďarska, Rumunska a v prípade Užskej župy aj Slovenska), ale aj Zemplínskej, Šarišskej a Spišskej župy na území Slovenska. PETROV, Aleksej Leonidovič: *Karpatoruské pomístní názvy z pol. XIX. a z poč. XX. st.* Praha 1929, s. 2*.

62 Tamže, s. 130, 197.

63 MURZAJEV, E. M.: *Slovar*, s. 460; Geoportál ČÚZK. Praha 2010. Online, cit. 20. 11. 2016 dostupné na <http://geoportal.cuzk.cz>.

64 Geoportal Krajowy. Warszawa 2016. Online, cit. 20. 11. 2016 dostupné na <http://www.geoportal.gov.pl/>.

65 ŠMILAUER, Vladimír: *Příručka slovanské toponomastiky*. Praha 1970, s. 163.

66 RIPKA, Ivor a kol.: *Slovník slovenských nářečí*, II. Bratislava 2006, s. 943.

67 MACHEK, V.: *Etymologický slovník*, s. 469.

68 ŽELECHOVSKYJ, Jevhenyj – NEDJILSKYJ, Sofron: *Malorusko-njimeckij slovar*, 2. Lviv 1886, s. 694.

69 ŠMILAUER, V.: *Příručka*, s. 145.

lexéma *polana* vo význame „lúka v lese“ vyskytuje v apel. lexike Slovenska, Bulharska, Macedónska, Česka, Poľska, Bieloruska, Ukrajiny a Ruska.

Medzi názvami slovanského pôvodu, šírenými kolonizáciou na valašskom práve v oblasti Oravy, spomína Anton Habovštiak aj názvy typu *Djěl*, *Ďjelec*, *Ďjeliki* a pod.⁷⁰ Aj Bálint Ila sa domnieva, že názvy utvorené z apel. *díel* v oblasti Gemera širilo valašské obyvateľstvo, a to už jeho staršia „rusínska vrstva“.⁷¹ Obvyklý výskyt tohto apelatíva v karpatskej toponymii potvrdzuje aj Eduard Murzajev. Zo sémantického hľadiska však s daným územím spája význam „horský chrbát, vrchol hory; vrch deliaci dve obce/doliny“, resp. aj „kopec, pahorok“ a pod. (porovnajme ukrajinské *dil*, rumunské *deal*, prevzaté zo slovanských jazykov a i.).⁷² Názvy utvorené z apel. *díel* (*díelik*, *díelnica*) nachádzame aj v skúmanej oblasti: *Na Djěliki* (NS), *Delniški* (VI), *Na Ďela* (R), *Ďeliki* (R, H), *Zadně deli*, *Pod dělnicu/jelnicu* (H). Ide o objekty ležiace v rôznej vzdialenosti od jednotlivých obcí s charakterom polí, lúk, v súčasnosti i lesov, ktoré však miestni informátori spájajú s významom „pridelená časť poľa, pozemok“.⁷³ V skúmanej oblasti teda nezachytávame význam charakteristický pre karpatskú oblasť, pripisovaný kolonizácii na valašskom práve.

Analýzovaný súbor obsahuje aj názvy utvorené z geografického termínu ukrajinského pôvodu. Mapa 3. vojenského mapovania z druhej polovice 19. storočia uvádza v chotári obce Hanková (v súčasnosti nedoložený) názov **Stob* (t. j. *Štob*).⁷⁴ Ide o pomenovanie vrchu utvorené z ukrajinského nárečového apel. *ščob*, *ščovb* (resp. aj *ščomb*, *ščovba* a i.) s významom „strmý vrchol kopca“, „vyvýšené miesto medzi dvoma dolinami“ a pod., známeho aj v časti ukrajinských rusínskych nárečí východného Slovenska.⁷⁵ Ako konštatuje Milan Majtán, terénne názvy typu *Ščob* sa objavujú takmer na celom východnom Slovensku, hoci nemajú paralelu v apelatívnej lexike východoslovenských nárečí.⁷⁶ Autor spresňuje, že tieto názvy sa sústreďujú na území, na ktorom sa v minulosti „navrstvilo aj osídlenie ukrajinského pôvodu“, zároveň však dodáva, že „všetky doklady sú z územia zasiahnutého z východu valašskou kolonizáciou“.⁷⁷ „Migračnými pohybmi sa toto slovo dostalo i do karpatskej oblasti na východné Slovensko a do juhovýchodných oblastí Poľska.“⁷⁸ S terénnym názvom *Štob* sa môžeme stretnúť aj v Muránskej doline⁷⁹ a v plurálovej podobe ho nachádzame i v toponymii obce Pača – *Šoubi*.

70 HABOVŠTIAK, A.: Oravské chotárne názvy, s. 27.

71 ILA, Bálint: *Gömör megye*, I. Budapest 1976, s. 294.

72 MURZAJEV, E. M.: *Slovar*, s. 183.

73 Tento význam môžeme nájsť aj v Historickom slovníku slovenského jazyka; porovnaj výklad apelatív *díel*, *díelnica* („časť poľa, pozemok“). MAJTÁN, Milan a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka, I.* Bratislava 1991, s. 250–251.

74 *Az Osztrák-Magyar Monarchia harmadik katonai felmérés. Die dritte militärische Aufnahme (1869–1887)*. (DVD). Budapest 2006.

75 MURZAJEV, E. M.: *Slovar*, s. 635; MAJTÁN, Milan: Príspevok k problematike jazykových kontaktov (Slovenské toponymá so slovami čup a ščob). *Slavica Slovaca* 10, 1975, č. 1, s. 54; MARUSENKO, T. A.: Nazvanija reliefov v govorach Chmelnickoj oblasti USSR. In: KLEPIKOVA, Galina Petrovna (ed.): *Karpatskaja dialektologija i onomastika*. Moskva 1972, s. 296.

76 MAJTÁN, M.: Príspevok, s. 54.

77 Tamže, s. 56.

78 Tamže.

79 Tamže, s. 55.

Terénne názvy odkazujúce na iné jazykové aspekty osídlenia na valašskom práve

Podrobnejšie informácie o jazykovom charaktere miestnych osadníkov na valašskom práve – najmä v súvislosti s počiatkovou fázou osídľovania opisovaného územia – môžu sprostredkovať aj ďalšie terénne názvy obsahujúce prvky neslovenského pôvodu. Prítomnosť rusínskych jazykových elementov, spomínaných niektorými citovanými autormi, môžeme doložiť prostredníctvom vybraných historicko-fonetických osobitostí atypických pre západoslovenské jazyky. Nachádzame ich nielen v obci Pača s ukrajinským rusínskym nárečím⁸⁰, ale v jednom prípade aj v západnejšej a od Pače nepomerne vzdialenejšej obci Hanková, v ktorej sa komunikuje slovenským dialektom východného Gemera.

Charakteristickým znakom východoslovenských jazykov sú reflexy *teret*, *telet*, *torot*, *tolot*, *telot* za praslovanské **tert*, **telt*, **tort*, **tolt*. Zatiaľ čo v toponymii obce Pača sú tieto podoby očakávané, napr. *Berezini*, *Peredňi Lazi*, *Moloda Bušina* (avšak za **tort* máme slovakizovaný tvar *Mraznica*), v prípade Hankovej ide o ojedinelý, zato však významný jazykový doklad: reflex *teret*- sa tu dochoval v terénnych názvoch *Seredňa* a *Pot Seredňa*, ktoré uchovávajú petrifikovanú ukrajinskú podobu adjektíva *serednij* (stredný; na rozdiel od miestneho nárečového tvaru *stredni*).

Prostredníctvom toponymie obce Pača chceme upozorniť aj na iný nezápadoslovenský jazykový prvok, importovaný pravdepodobne rusínskymi pastiermi, ktorý absentuje v súčasnom ukrajinskom rusínskom dialekte tejto obce. Ide o zmenu *dl > l* charakteristickú pre východo- a južnoslovenské jazyky (a atypickú pre gemerské dialekty).⁸¹ Dokladujú ju terénne názvy *Jalinki* a *Za Jalinkami*, ktoré dávame do súvisu s plurálovou deminutívnou podobou apel. *jalyna*, v ukrajinských rusínskych nárečiach východného Slovenska s významom „jedlina“, „jedľový les“.⁸² V miestnom nárečí sa však používa iba slovakizovaná podoba *jadlina* (podobne aj *jadla*, *jadliška* namiesto *jalyc'a/jelyc'a*, *jalyčka*).⁸³ Terénne názvy utvorené z apelatíva *jalyna* uvádza Aleksej Petrov aj v Zakarpatskej oblasti, konkrétne v obciach bývalej Marmarošskej a Berežskej župy, v rámci slovenského územia v Zemplínskej župe.⁸⁴ Analyzované pačianske názvy teda uchovávajú petrifikovaný historicko-fonetický prvok východoslovenského pôvodu nevyskytujúci sa v súčasnej hláskoslovnej štruktúre miestneho nárečia. Bálint Ila však spomína v miestnej toponymii aj iný príklad (na rozdiel od

⁸⁰ Podrobnejšiu analýzu historicko-fonetických a morfológických prvkov typických pre ukrajinské rusínske nárečia východného Slovenska v toponymii obce Pača pozri v: ROŽAI, Gabriel: Odras slovensko-ukrajinsko-rusínskych etnických a jazykových kontaktov v toponymii východného Gemera. In: ŽEŇUCHOVÁ, Katarína – KITANOVA, Marija – ŽEŇUCH, Peter (eds.): *Jazyk a kultúra v slovenských súvislostiach : Zo slovenskej etnolingvistiky*. Bratislava – Sofia 2017, s. 224–228.

⁸¹ Pre gemerskú nárečovú oblasť sú charakteristické tvary typu *šidlo*, *motovidlo*, avšak v južnej časti Sušianskej doliny (juhozápadný Gemer) sa vyskytuje zmena *dl, dl > ll, ll* (napr. *prikrvallá*, *Rusálfa*). Zmenu *dl > l* môžeme zachytiť v ostatnom Gemeri iba v obmedzených prípadoch, napr. v slove *trlic/trlica*. TÓBIK, Štefan: Členenie a charakteristika gemerských nárečí. *Jazykovedné štúdie 2., Dialektológia*, 1957, s. 102.

⁸² ŠIŠKOVÁ, Růžena: *Areálová studie slovní zásoby rusínských nářečí východního Slovenska : Diferenční slovník*. Praha 2009, s. 67. Porovnajme aj slovenský a rusínsky názov obce Jedlinka (Šariš) – *Jalynka* (Ялинка), resp. aj ukrajinské nárečové apelatívum *jalyna* = *jalynnyk* (TRUBAČOV, Oleg Nikolajevič a kol.: *Etimologičeskij slovar slavianskich jazykov : Praslavianskij lexičeskij fond*, 6. Moskva 1979, s. 14), t. j. „jeľnik, jeľový les“ (MURZAJEV, E. M.: *Slovar*, s. 648). Vylúčiť však nemožno aj súvislosť s apel. *jalynka* vo význame „jedlička“. Porovnajme *jalynka < jalyna* „jedľa“ (nemecky „Tanne“) popri *jalycia*. ŽELECHOVSKYJ, Je. – NEDJILSKYJ, S.: *Malorusko-njimeckij slovar*, s. 1113; vlastný výskum.

⁸³ ŠIŠKOVÁ, R.: *Areálová studie*, s. 67.

⁸⁴ PETROV, A. L.: *Karpatoruské pomístní názvy*, s. 112, 218.

predošlých prípadov zastupujúci lexikálnu rovinu), ktorý hodnotí ako výsledok slovensko-rusínskych jazykových kontaktov.⁸⁵

Terénne názvy utvorené z osobných mien naznačujúcich etnický pôvod osídlencov na valašskom práve

Predovšetkým etnický charakter kolonistov na valašskom práve umožňujú priblížiť terénne názvy utvorené z antroponým neslovenského, najmä rusínsko-ukrajinského pôvodu, ako aj z osobných mien (= o. m.) vzniknutých z etnoným, ktoré sa spájajú s daným kolonizačným pohybom. Do prvej podkategórie môžeme zaradiť niekoľko terénnych názvov. Vyšnoslanský názov *Maksinka/Maksimka* súvisí s o. m. *Maxin*, *Maxim* rozšíreným na Ukrajine (*Maksym*; porovnajme o. m. *Szabados Maxin* v Pači).⁸⁶ V chotári Rejdovej nachádzame názvy *Petrenkoŭa rovjienka*, z o. m. *Petrenko* (ukrajinské priezvisko s charakteristickým antropoforantom *-enko*); *Klimentou* a *Pret Klimentou*, z o. m. *Kliment*, ukrajinsky *Klyment* (v rejdovskej antroponymii sme zachytili o. m. *Klima* utvorené z východoslovanskej podoby krstného mena *Kliment* preniknutej aj do staršej slovenčiny „v čase príchodu kresťanstva na naše územie z východného kresťanského prostredia“)⁸⁷. Názov *Fedorova luka* v chotári Pače súvisí s ukrajinským o. m. *Fedir* (z gréckeho *Theódóros*)⁸⁸. V historickej toponymii⁸⁹ Gočova nachádzame názvy *Klimova dolka* (< o. m. *Klimo*, resp. aj *Klima*)⁹⁰ a *Kuzmova dolka* (< o. m. *Kuzma*⁹¹, ukrajinsky *Kuzma*⁹², slovensky *Kozmas*⁹³). Na ukrajinsko-rusínsky (prípadne aj poľský) pôvod miestneho obyvateľstva odkazujú aj súčasné gočovské názvy *Leškova jama* a *Lešková studňiška* súvisiace s o. m. *Leško* (dodnes sa vyskytujúcim vo Vlachove), ktoré bolo utvorené z o. m. *Les*, *Olesko*⁹⁴ (< *Olexa*, *Olexandr*), prípadne zo slovanského mena *Lech*. Priezviská *Leško*, *Leška* (a inak) sú typické pre západné časti

⁸⁵ Ide o nedochovaný pačiansky terénny názov *Senavi luka* („Sinavá lúka“) z roku 1667 (ILA, Bálint: *Gömör megye*, III. Budapest 1946, s. 157). Očakávajúc slovenskú podobu *Modravá lúka*, autor spája adjektívum *senavi* s jazykom Rusinov; porovnajme napríklad *synij* „modrý“, *syňavyj* „modravý“ (ŠÍŠKOVÁ, R.: *Areálová studie*, s. 156; ŽELECHOVSKÝJ, Je. – NEDJILSKÝJ, S.: *Malorusko-njimeckij slovar*, s. 865). S podobou *sinavý* (modravý) sa však stretávame aj v predpisovnej (i súčasnej) slovenčine (MAJTÁN, M. a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka*, V, s. 255) a slová utvorené z praslovanského **sinjь* nachádzame aj v gemerských nárečiach, napr. *siní* (belasí), *sinastí* (sinavý), *síneva* (belasost) a pod. (ORLOVSKÝ, Jozef: *Gemerský nárečový slovník*. Martin 1982, s. 297–298). Domnievame sa, že v tomto prípade teda nie je potrebné osobitne upozorňovať na rusínsky charakter tohto názvu (hoci ho vzhľadom na nárečie danej obce môžeme očakávať).

⁸⁶ ILA, B.: *Gömör megye*, III, s. 155.

⁸⁷ MAJTÁN, Milan: *Naše priezviská*. Bratislava 2014, s. 67.

⁸⁸ MAJTÁN, Milan – POVAŽAJ, Matej: *Meno pre naše dieta*. Bratislava 1985, s. 50.

⁸⁹ Správa katastra Rožňava (archív), *Gócs helység tagositott határának térképe 1 : 5000*, 1878.

⁹⁰ ILA, B.: *Gömör megye*, II, s. 344.

⁹¹ Tamže, s. 343–344.

⁹² V transliterovanej podobe *Kuz'ma*.

⁹³ MAJTÁN, M. – POVAŽAJ, M.: *Meno*, s. 64.

⁹⁴ V transliterovanej podobe *Les'*, *Oles'ko*.

Zakarpatskej Ukrajiny; o. m. *Leško* sa uvádza aj v slovníku vlastných (osobných) mien v lemkovskom dialekte ako nárečový variant o. m. *Olexa*⁹⁵, časté je však aj v Poľsku.⁹⁶

V miestnej toponymii nachádzame aj etnonymá odkazujúce na národnosti a etnické skupiny, ktoré sa priamo podieľali na kolonizácii na valašskom práve. Názov *U Rusnáka prijeloch* (VI) súvisí s menom domu *U Rusnáka*, a to s osobným menom *Rusznak*⁹⁷, ktoré vzniklo transonymizáciou v súčasnosti neoficiálneho variantu etnonyma *Rusín* (*Rusnák*), latinsky *Ruthenus* (tento termín však nemusí v zásade vyjadrovať iba etnickú príslušnosť, čo sme už naznačili vyššie). Názvy *Olochoya jama* (R) a *Olochová zem* (VI) sa utvorili z o. m. *Oloch*⁹⁸ vychádzajúceho z maďarskej podoby *oláh* („Rumun“), ktorá vznikla z juhoslovanského *vlach*⁹⁹. Na prítomnosť poľského elementu, ktorý sem počas valašskej kolonizácie prenikol pravdepodobne z územia Poľska a z poľskej Haliče, odkazuje terénny názov *Poláčki* (NS) utvorený z o. m. *Polyacsek*¹⁰⁰, resp. aj *Polak* (nár. *Polák*), ktoré zachytávame aj v miestnej antroponymii v záverečnej fáze valašskej kolonizácie regiónu¹⁰¹ (so striedaním *k/č* – *Polák* > *Poláčki*). Podobný názov nachádzame aj v toponymii Pače: *Polakova dolina* (popri pomadžarčenom variante *Polak vevd*). Bálint Ila¹⁰² – predpokladajúci poľské korene prvých kolonistov prichádzajúcich zo Spiša do skúmanej oblasti, ktoré sa však vplyvom časových faktorov sprevádzajúcich migráciu z poľského územia do oblasti Gemera, ako aj miešania osídlencov s inými národmi postupne zotrelí – sa odvoláva na frekventované valašské rodinné meno *Polyak*, pričom dopĺňa: „Nemôžeme síce tvrdiť, že každý Valach nazývaný menom Polyak bol poľskej národnosti, je však isté, že aspoň časť nositeľov mena Polyak bola skutočne poľského pôvodu, napriek tomu, že Valasi v Gemerskej župe pôvodne prináležali prevažne k rusínskej národnosti“.¹⁰³

V súvislosti s terénnymi názvami utvorenými z nedomácich antroponym treba uviesť, že tento typ terénnych názvov možno považovať iba za nepriamy dôkaz o cudzom pôvode obyvateľstva. Pri hodnotení etnickej príslušnosti treba zároveň akcentovať konštatovanie Eleny Krasnovskej, „že v menách ukrajinského (a iného – pozn. autora) pôvodu sa už napr. aj v 18. stor. nemusel pociťovať príznak etnicity, že tu išlo vlastne o rodinné meno slovenského, domáceho obyvateľa, teda vlastne o osobné meno akoby už ‚odapelativizované‘“.¹⁰⁴

⁹⁵ PYRTEJ, Petro Semenovyč: *Slovník lemkivskoj hovorky: materialy dla slovníka*. Legnica-Wrocław 2001, s. 456. Online, cit. 07. 01. 2018 dostupné na <http://www.lemko.org/pdf/Pyrtej2001.pdf>.

⁹⁶ ČUČKA, Pavlo Pavlovyč: *Slovianski osobovi imena Ukrajinciv: istoryko-etymolohičnyj slovník*. Užhorod 2011, s. 218.

⁹⁷ ILA, B.: Gömör megye, III, s. 139–140.

⁹⁸ Tamže, s. 139.

⁹⁹ MACHEK, V.: Etymologický slovník, s. 413.

¹⁰⁰ ILA, B.: Gömör megye, II, s. 49.

¹⁰¹ Tamže, s. 47.

¹⁰² ILA, B.: Die walachische Bevölkerung, s. 121.

¹⁰³ *Zwar dürfen wir nicht behaupten, daß jeder Polyak genannte Walache polnischer Nationalität war, ist es doch zweifellos, daß wenigstens ein Teil der Polyak genannten wirklich polnischer Herkunft war, trotz der Tatsache, daß die Walachen im Komitate Gömör ursprünglich zum überwiegenden Teile der ruthenischen Nationalität angehörten*. Tamže, s. 121.

¹⁰⁴ KRASNOVSKÁ, E.: Osídlenie, s. 143.

Terénne názvy odkazujúce na hospodársku činnosť osídlencov na valašskom práve

Posledný okruh terénnych názvov (slovanského pôvodu) primárne odkazuje na hospodárske osobitosti analyzovaného kolonizačného pohybu. Obyvatelia usídlení na valašskom práve, praktizujúci špecifickú formu ovčiarstva založenú na chove hôľneho typu ovce, biologicky odolnejšieho ako staršie druhy oviec chovaných na našom území, využívali na pastvu horské lúky, čistiny a hole v nadmorskej výške aj nad 900–1000 m.¹⁰⁵ Horské pasienky bolo potrebné získavať kľčovaním, vypalovaním a čistením pozemkov od nežiaduceho porastu.

S kľčovaním súvisí rejdovský terénny názov *Čeršľa*, ktorý vznikol z apel. *čeršľa*, t. j. *črchľa* (*kršľa* a inak) „vyčistené, vyklčované miesto, upravené na lúku alebo pasienok“, v gemerských nárečiach aj „preriedená mladá hora“ (*šeršľa*). Toto apelatívum vzniklo zo slovesa *črchliť, kršliť* (a inak) „obsekávať, lúpať kôru zo stromu, aby vyschol“, potom „vytínať očrchlené stromy“ a následne „kľčovať“.¹⁰⁶ Praslovanská podoba je **črxlǫ, *črxlǫb*.¹⁰⁷ S názvami utvorenými z apel. *črchľa, kršľa* (a inak) sa môžeme stretnúť v „karpatoruských“ obciach,¹⁰⁸ v karpatskej časti Moravy a Sliezska,¹⁰⁹ v juhovýchodnom Poľsku¹¹⁰, ako aj v srbsko-chorvátskej toponymii.¹¹¹ Ako názov charakteristický pre oblasti kolonizované obyvateľstvom na valašskom práve ho uvádza aj Anton Habovštiak.¹¹²

Okrem názvu *Čeršľa* môžu s aktivitou pastierov pri získavaní horských pasienkov súvisieť aj ďalšie terénne názvy, ktoré sa však nespomínajú iba v súvislosti s kolonizáciou na valašskom práve (ale aj so získavaním ornej pôdy a pod.) a zároveň prekračujú priestor Karpát. Ide o názvy utvorené z apelatív ako: **ždiar*, česky *žďár* „vypálená časť lesa určená na osídlenie a poľné hospodárstvo“,¹¹³ napr. *Ždžár* (VI, NS), *Visoki ždžar* (R), *Žar* (Pa); *pálenisko* „vypálené miesto v lese“,¹¹⁴ doložené v názvoch *Paleniska, Pot Paleniska* (R; v danom prípade však môže ísť aj o súvislosť s pálením dreveného uhlia,¹¹⁵ podobne ako pri rejdovskom názve *Palenica*); či *paseka* „miesto s vysekaným porastom“.¹¹⁶ z ktorého sa tvorili názvy *Paseki* (H, VS; v prípade Vyšnej Slanej však názov pomenúva oráčinu v údolí, ktorým vedie cesta do obce, v blízkosti toku rieky, čo nenaznačuje súvislosť s horským salašníctvom).

V miestnych terénnych názvoch zaznamenávame aj terminológiu spojenú s chovom oviec, ktorá môže mať rumunský (napr. lexémy *strunga, redikať*, z ktorých sa v oblasti

¹⁰⁵ RATKOŠ, P.: Rozvoj, s. 134–135.

¹⁰⁶ MAJTÁN, Milan: *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava 1996, s. 67; ORLOVSKÝ, J.: Gemerský nárečový slovník, s. 327.

¹⁰⁷ TRUBAČOV, Oleg Nikolajevič a kol.: *Etimologičeskij slovar slavianskich jazykov : Praslavianskij lexičeskij fond*, 4. Moskva 1977, s. 147.

¹⁰⁸ PETROV, A. L.: Karpatoruské pomístní názvy, s. 59, 62, 71, 96.

¹⁰⁹ Geoportál ČÚZK. Online, cit. 20. 11. 2016 dostupné na <http://geoportal.cuzk.cz>.

¹¹⁰ Geoportal Krajowy. Online, cit. 20. 11. 2016 dostupné na <http://www.geoportal.gov.pl/>.

¹¹¹ TRUBAČOV, O. N. a kol.: *Etimologičeskij slovar*, 4, s. 147.

¹¹² HABOVŠTIK, A.: Oravské chotárne názvy, s. 27.

¹¹³ MACHEK, V.: *Etymologický slovník*, s. 723. Podľa Bálinta Ilu ide o typický valašský názov: „Sgyar tipikus vlahok név, csak vlahok lakta területeken tűnik fel“. ILA, B.: *Gömör megye*, I, s. 293.

¹¹⁴ RIPKA, I. a kol.: *Slovník slovenských nářečí*, II, s. 704.

¹¹⁵ KOLESÁR, J.: Rejdová, s. 6.

¹¹⁶ KRÁLIK, L.: *Stručný etymologický slovník*, s. 424. Súvislosť tohto typu názvov s valašskou kolonizáciou naznačuje Ila Bálint. ILA, B.: *Gömör megye*, I, s. 294.

Oravy utvorili terénne názvy *Strungi*, *Redíkalno*)¹¹⁷ i slovanský pôvod. Na analyzovanom území ide o terénne názvy utvorené z apel. slovanského pôvodu *košárisko* „miesto, kde bol košiar“.¹¹⁸ Dokumentujú ho terénne názvy *Na košariska* (R), *Košáriská* (VI) a *Na Košáriská* (NS). Terénne názvy vzniknuté z apel. *košarisko* (*košařisko*, *košaryšče* a i.) sú známe v „karpatoruskej“¹¹⁹ a v poľskej toponymii (Podkarpatské, Malopoľské a Sliezske vojvodstvo),¹²⁰ ako aj v karpatskej časti Moravy a Sliezska.¹²¹ Toponymá súvisiace s praslovanským apel. *košara* (a i.) vo význame „ohrada pre ovce, dobytok“ sú však rozšírené aj v iných slovanských krajinách ležiacich v priestore karpatsko-balkánskeho horského pastierstva a známe sú aj v Rusku.¹²²

Za charakteristický rys karpatského salašníctva považuje Jaroslav Štika¹²³ prezimovanie oviec v tzv. *mrazniciach*, teda v zimných košiaroch alebo zimoviskách vybudovaných na odláhlych pasienkoch¹²⁴. Tento spôsob zimovania oviec bol podľa Jána Podoláka¹²⁵ najrozšírenejší na liptovskej a horehronskej strane Nízkych Tatier. V blízkom Gemeri danú formu autor nespomína, uvádza iba zimoviská vo forme poľných maštálí, doložené najmä v obciach Muránska Zdychava a Muránska Huta.¹²⁶ V polovici 20. storočia sa existencia *mrazníc* v oblasti susedného Horehronia udržiavala už iba v spomienkach miestnych obyvateľov. Išlo o vývojovo najstaršiu formu valašského zimného ustajňovania oviec na našom území, ktorá prenikla do karpatskej oblasti z Balkánskeho polostrova.¹²⁷ V skúmanej oblasti sme zaznamenali tri objekty s názvom *Mraznica*, a to v chotári Rejdovej, Vyšnej Slanej a Pače. Ich súvislosť so zimným ustajňovaním oviec sa nám prostredníctvom rozhovorov so súčasnými informátormi nepodarilo dostatočne objasniť; túto motiváciu naznačil iba jeden z najstarších obyvateľov Vyšnej Slanej¹²⁸, iní informátori spájali názov *Mraznica* prevažne s charakterom lokality (chladné miesto, na ktorom sa dlho držal mráz a sneh). Jednoznačnosť motivácie komplikuje aj fakt, že apelatívum *mraznica* môže nadobúdať aj inú sémantiku; v oblasti Detvy sa ním napríklad pomenúva senník na odláhlej

¹¹⁷ HABOVŠTIAK, A.: Oravské chotárne názvy, s. 27.

¹¹⁸ Lubor Králik spája apel. *košiar* s psl. **košarъ* a uvádza, že „novší význam ‚ohrada pre ovce‘ vznikol z pôvodného ‚ohrada z prenosných dielcov (pletených z prútia na spôsob koša)‘, zrejme v súvislosti s pastierskymi migráciami v Karpatoch“. KRÁLIK, L.: *Stručný etymologický slovník*, s. 293. Pozri aj výklad slova **košara*/**košarъ*/**košerъ*. TRUBAČOV, Oleg Nikolajevič a kol.: *Etimologičeskij slovar slavjanskich jazykov: Praslavjanskij lexičeskij fond*, 11. Moskva 1984, s. 183–185; RIPKA, Ivor a kol.: *Slovník slovenských nářečí*, I. Bratislava 1994, s. 840.

¹¹⁹ PETROV, A. L.: Karpatoruské pomístní názvy, s. 175.

¹²⁰ Geoportal Krajowy. Online, cit. 20. 11. 2016 dostupné na <http://www.geoportal.gov.pl/>.

¹²¹ Geoportál ČÚZK. Online, cit. 20. 11. 2016 dostupné na <http://geoportal.cuzk.cz>.

¹²² ŠMILAUER, V.: Příručka, s. 97.

¹²³ ŠTIKA, J.: Rozšíření, s. 77.

¹²⁴ PODOLÁK, J.: Tradičné ovčiarstvo, s. 41.

¹²⁵ Tamže, s. 41.

¹²⁶ Tamže, s. 43.

¹²⁷ Tamže, s. 41–42.

¹²⁸ *Ti stari mi tag visvetlovali, že dakedi v zime neprišli oyce dolu, ale buli f tagzvanix mraznicax, že (...) spravili (...) normalne s koňarou (z ihličňanox) pristreški a tam buli calu zimu oyce a tam im aj nosili.* ROŽAI, G.: Terénne názvy, s. 185–186.

lúke.¹²⁹ O „mimostajňovom“ prezimovávaní oviec na zimoviskách v chotári Pače v rámci jej historického vývinu hovorí Ján Šlosár.¹³⁰

S pomenovaním pastviny pre ovce spájame pačiansky terénny názov *Ušarki*. Ide o názov objektu, ktorý sa v minulosti využíval na pasenie oviec a košarovanie. K tejto konštatácii nás privádza jednak jeho jazykový charakter (porovnajme miestne nárečové apelatívum *uvca* „ovca“, v ukrajinských nárečiach aj tvary *ucia* „ovca“ i *učar* „pastier oviec; ten, kto sa stará o ovce/kto chová ovce“¹³¹), jednak existencia podobných terénnych názvov typu *Sviňarki*, *Bičjarki* v Rejdovej či *Svinárki* v Muráni („v Muráni označenie kvality pastvy a miesta, kde sa pásli svine“¹³²). S pastierstvom súvisí aj názov horskej lúky *Pastirska* (R; < *pastier*, nárečovo *pastir*). Tento terénny názov však nemusí odkazovať výhradne na horské salašníctvo a chov oviec, keďže na označenie pastierov oviec sa v tejto oblasti používa apel. maďarského pôvodu *juhas*.

Najstaršie záznamy skúmaného súboru terénnych názvov

Pokiaľ ide o prvé záznamy terénnych názvov odkazujúcich na valašský element v chotároch skúmaných obcí (najmä v súvislosti s názvami tvoriacimi karpatskú horskú nomenklatúru či s názvami nedomáceho pôvodu), tie sme na základe aktuálneho výskumu zaznamenali až od druhej polovice 17. storočia (hoci najstaršie doklady miestnej toponymie, okrem rieky Slaná, ktorá sa spomína už okolo roku 1200¹³³, sú z konca 13. storočia).¹³⁴ Zatiaľ najstarším známym dokladom je názov *Polyanka* (1655) v chotári Hankovej.¹³⁵ Domnievame sa však, že názvy odkazujúce na kolonizáciu na valašskom práve sa v skúmanej oblasti objavili už skôr, čo by mohol potvrdiť ďalší archívny výskum, prípadne aj rozšírenie bádania o ďalšie výskumné lokality.

Záver

Ako naznačila analýza toponymie siedmich východogemerských obcí, informácie o kolonizácii východného Gemera na valašskom práve a jeho etnickom, hospodárskom a jazykovom charaktere možno získavať a dopĺňať aj prostredníctvom toponomastického výskumu. Umožňuje to predovšetkým úzka prepojenosť karpatského salašníctva s krajinou, potreba pomenúvať obklopujúci prírodný priestor, determinovaná sociokultúrnymi charakteristikami pomenovateľa, ako aj schopnosť terénnych názvov konzervovať vo svojej jazykovej i mimojazykovej štruktúre starší vývinový stav jazyka a spoločnosti. Nemenej dôležitú úlohu tu zohráva aj uchovávanie terénnych názvov v živej pamäti miestneho spoločenstva a ich predávanie ďalším generáciám. Pri snahe získať komplexný pohľad

¹²⁹ PODOLÁK, J.: Tradičné ovčiarstvo, s. 42.

¹³⁰ ŠLOSÁR, J.: Pača, s. 7.

¹³¹ MELNYČUK, Olexandr Savyč a kol.: *Etymologičnyj slovnyk ukrajinskoji movy*, 6. Kyjiv 2012, s. 56; PYRTEJ, P. S.: Slovnyk, s. 403. Online, cit. 07. 01. 2018 dostupné na <http://www.lemko.org/pdf/Pyrtej2001.pdf>.

¹³² KRŠKO, J.: Terénne názvy, s. 107.

¹³³ VARSÍK, Branislav: *Slovanské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10.–12. storočí (Príspevok k etnogenéze Slovákov)*. Bratislava 1990, s. 87.

¹³⁴ ILA, B.: Gömör megye, III, s. 341.

¹³⁵ Tamže, s. 364.

na problematiku však informácie nadobudnuté výhradne onomastickým výskumom nepostačujú. Objektivita (a praktickosť) týchto informácií narastá až pri ich komparácii s historickými, geografickými, etnografickými či lingvistickými faktami.

Summary

Colonization of the East Gemer Region under Wallachian Law in the Context of Current and Historical Toponymy **Gabriel Rožai**

Colonization under Wallachian Law in the East Gemer Region began at the start of the 15th century and lasted until the start of the 17th century. The first settlers of this mountainous area around the streams of the River Slaná arrived from the neighboring Spiš Region. From an ethnic point of view, the early stages of the region's colonization were dominated by Rusyn elements, which were supplemented in the 16th century by the local (Slovak) and later also the Polish population. Economically, this settlement was characterized by sheep herding on high-altitude pastures, special privileges and benefits, as well as specific organized forms of life with a basis in Wallachian Law. The lingual elements are mostly connected with typical Wallachian shepherding terminology, predominantly of Eastern Romance (Romanian) origin, as well as elements taken from the areas through which the settlers traveled before arriving to Gemer. In the examined region, these are represented mainly by Eastern Slovak and partially by Eastern Slavic (Rusyn) or Polish elements. The colonisation under Wallachian Law also affected the development of the seven examined villages. Two of them (Rejdová, Hanková) were established under Wallachian Law at the turn of the 15th and 16th centuries, while the other villages gained new inhabitants (in various degrees) from among the new settlers.

Information about the colonization of East Gemer under Wallachian Law can also be gained through the local toponymy (as one of the sources when examining these issues). The current unofficial and historical toponymy of the area carries the signs of specific lexis, presented by geographical terms of Romanian and Slavic origin which spread through the Carpathian area during the colonization under Wallachian Law (e.g. Gruň, Prieslop, Polaň). However, the original Romanian lexical layer is not widely represented in the local toponymy. The ethnic character of the region's colonization is elucidated by the toponyms created from foreign (mostly Rusyn) personal names (e.g. Petrenkoŭa rovjenka, Fedorova luka), or also from anthroponyms that point to the ethnicities which were directly involved in the colonization (e.g. Poláčki, Olochová zem). Through the analysis of the formal side of the toponyms, we also gain information about the language characteristics of the first settlers in the area, which confirm the presence of Eastern Slavic (Rusyn) language elements (e.g. Sereďňa in Hanková). The examined toponymy also provides information about the economic activities of the local sheep herders (their way of acquiring mountain pastures, ways of stabling sheep, places designated for sheep grazing, etc.), which is documented by names such as Čeršľa, Mraznica or Ušarki.